

انتظار و جامعه شناسی

وزگاری تصور می شد که دین به سرانجام رسیده و به زودی نقش آن در جهان به پایان خواهد رسید و اگر چیزی هم باقی مانده باشد، چیزی است که به قول پیتربرگر یکی از جامعه شناسان دین، سایه بانی است مقدس....

دین در جهان امروز

روزگاری تصور می شد که دین به سرانجام رسیده و به زودی نقش آن در جهان به پایان خواهد رسید و اگر چیزی هم باقی مانده باشد، چیزی است که به قول پیتربرگر یکی از جامعه شناسان دین، سایه بانی است مقدس. برگر کتابی دارد به نام سایه بان مقدس (The Sacred Canopy). به نظر او، دین سایه بانی است که بر سر مردم است، اما نه ضرورتاً سایه بانی خارج از این جهان؛ سایه بانی الوهی؛ سایه بانی است که مردم به آن متوسل می شوند، سایه بانی که پشتوانه ای برای اخلاق است.

بعد از گذشت چهار دهه، در همین چند سال گذشته، این دانشمند امریکایی کتابی به نام پایان سکولاریسم نوشت و در آن اعلام کرد که بر خلاف تصور ما، دین در جهان حتی در کشوری چون آمریکا به پایان نرسیده، بلکه تحقیقات تجربی جامعه شناسی نشان می دهد که اتفاقاً گرایش به دین حتی در کشوری چون آمریکا افزایش پیدا کرده است.

عناصر غایت گرایانه در ادیان

به نظر می رسد دو عنصر غایت گرایانه در ادیان وجود دارد:

الف. نخست روز داوری و روز بازپسین است که حساب اعمال بشر در آن روز رسیده خواهد شد و شر را جزا خواهند داد و خیر را پاداش.

ب. موعودگرایی؛ موعودگرایی نیز نوعی غایت شناسی ادیان است. نهایتی را برای حرکت جوامع ترسیم می کند؛ این که چرخه ی ظلم، استبداد، بی عدالتی و رنج، روزی از گردش باز خواهد ایستاد. این جاست که عنصر دوم این غایت شناسی یعنی موعود گرایی، پیدا می شود و نه تنها در اسلام بلکه در ادیان دیگر نیز ما شاهد پیدایش و رشد این عنصر هستیم. موعودگرایی و هزاره گرایی را در پایان سال 2000 شاهد بودید؛ باشکوه ترین جشن ها در این روز بود.

این جشن برای جهان غرب فقط یک تفریح نبود؛ بسیاری از مسیحیان و یهودیان، چشم انتظار پایان این هزاره بودند. چشم انتظار پایان هزاره ای که در آن، وعده هایی به بشر داده شده بود. پس می بینیم که این عنصر هم در ادیان تکرار می شود.

معنای این عنصر در اسلام چیست؟ در اسلام غایتی داریم به نام روز داوری یا روز بازپسین، که اعمال در آن روز، داوری خواهند شد. اما چرا این موعود گرایی و انتظار منجی، حلقه ای از یک زنجیر است؛ حلقه ای از یک زنجیر که ایده های آن توسط قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) مطرح شده است.

باقی گذاشتن یک حلقه در انتهای این سلسله، نشان گر چیست؟ به نظر می رسد که این حلقه پایانی می خواهد به ما بگوید که این ایده ها در تاریخ بشر، پاسخ گوی نیاز این جوامع هستند.

اگر ما عدل علی (ع) و تمام فضایل را در یک جامعه ی کوچک می بینیم، مهدویت نهایت این فضیلت ها است.

باز گذاشتن این فضایل تا جایی است که جامعه ی بشری می تواند توسعه یابد. پس این جا مهدویت معنایی نزدیک به معنای روز داوری یا روز بازپسین دارد.

مهدویت در این جا تجلی والاترین و برترین نمونه ی عدالت، شفقت، رحمت، برادری، مساوات، زیبایی و خردورزی است؛ نهایتی که برای جامعه ی بشری ترسیم شده است.

غایت شناسی دین

اگر ادیان را نیک بنگریم، چه در ادیان الهی و چه ادیان غیر الهی، همواره عنصری دارند که در دین شناسی به آن ((اسکاتولوژی (Schatology))) می گویند؛

یعنی غایت شناسی. ادیان همواره غایتی را برای بشر ترسیم می کنند؛ حتی ادیانی که پیامبری نداشتند و رهبران آن چون بودا مردم را به دینی بدون پیامبر و دینی بدون خدا دعوت می کردند.

اما این دین هم سرانجام غایت شناسی خودش را پیدا کرد. غایت شناسی، جزء عناصر اساسی ادیان است؛ به طوری که حتی ادیانی مثل بودا به این سرانجام کشیده می شوند؛

انسان در چرخه ی کارما، چرخه ی رنج و اندوهی که در این زندگی پابرجاست، گرفتار است و سرانجام از این چرخه ی منحوس تکرار کارما رهایی خواهد یافت. نه تشنه است و نه گرسنه؛ آسوده و بی خیال چون هوا.

این جا است که ما می بینیم ادیان به سمت ترسیم غایت کشانده شده اند؛ زیرا (حداقل از دید جامعه شناسی که رشته ی بنده است) ادیان علاوه بر آن که پشتوانه ی اخلاق هستند، برای استحکام بخشیدن به اخلاق، نیاز به پشتوانه ای در انتها و

آن سوی این زندگی دارند به بیان دیگر این جهان زمان مند است و روزگاری به پایان خواهد رسید. اعمال داوری خواهد شد و دقیقا در این وضع است که نیک و شر معنا می دهد؛ بنابراین اخلاق در چنین شرایطی معنا می دهد و ارزش های اخلاقی به کمک چنین غایت شناسی تحکیم می شوند.

برگرفته از : شبکه جهانی اطلاع رسانی امام مهدی (عج)